

ლაშა ბერიძე

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიწვეული ლექტორი

საბანკო კონკურენციის განსაზღვრის თავისებურებები

კონკურენცია დამახასიათებელია ეკონომიკის ყველა სექტორისათვის, მათ შორის საბანკო სექტორისათვისაც. საბანკო საქმიანობის სფეროში კონკურენცია გამოირჩევა სპეციფიკით. საბანკო მომსახურება განსხვავდება სხვა სახის მომსახურებისაგან იმით, რომ ბანკები შესაბამის ბაზარზე ჩნდებიან ბაზრის მოთხოვნის ღრმა ანალიზის შედეგად, როდესაც ისინი კარგად არიან მომზადებულნი და აქვთ შესაბამისი ტექნოლოგიები საბანკო ოპერაციების წარმოებისათვის.

საბანკო საქმიანობა ერთი მხრივ, უნდა შეიცავდეს ეკონომიკურ მიზანს, ხოლო, მეორე მხრივ, უნდა უზრუნველყოფდეს ბაზრის ფინანსურ მოთხოვნილებებს და ამასთანავე, მას უნდა ჰქონდეს ისეთი პირობები, რომლებიც ხელმისაწვდომს გახდის ბანკის მომსახურებას.

დღეისათვის საბანკო სექტორში კონკურენციის განვითარება და კომერციული ბანკების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება წარმოადგენს საკმაოდ მწვავე პრობლემას. საბანკო სექტორში კონკურენციის მნიშვნელობაზე საუბარია მრავალი მკვლევარის და მეცნიერის შრომებში. უმრავლესობის აზრით, ქვეყნის საბანკო სისტემის განვითარება დამოკიდებულია საბანკო საქმიანობის ისეთ რეგულირებაზე, რომელიც უზრუნველყოფდა ცივილიზებულ კონკურენციას ამ სფეროში. კეთილსინდისიერი კონკურენცია განაპირობებს არა მხოლოდ საბანკო სექტორის განვითარებას, არამედ უზრუნველყოფს ქვეყნის ეკონომიკურ სტაბილურობას. ამიტომ საბანკო სექტორისათვის „კონკურენციის“ ცნების განსაზღვრა წარმოადგენს აქტუალურ საკითხს საკვლევ თემასთან დაკავშირებით.

საბანკო სექტორში კონკურენციის არსის განსაზღვრისას მკვლევარების აზრი განსხვავდება. კერძოდ, ცალ-ცალკე განიხილება „საბანკო კონკურენცია“ და „ბანკთაშორისი კონკურენცია“. ო. ა. კოვალევის თანახმად, აღნიშნული მიდგომების გაიგივება შეუძლებელია, რადგან ბანკთაშორისი კონკურენციის დროს ძირითადი კონკურენტები არიან მხოლოდ ბანკები, მაშინ, როდესაც, საბანკო კონკურენცია მოიაზრებს არა მარტო დამოკიდებულებას ბანკებს შორის, არამედ საბანკო და არასაბანკო საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტებს შორისაც (საინვესტიციო ფონდები, სადაზღვევო კომპანიები, საკრედიტო კოოპერატივები, ლომბარდები და სხვა.). ანალოგიურ აზრს იზიარებს ა. ს. სმეტანკინი. ის მიუთითებს, რომ საბანკო კონკურენცია მოიაზრებს ბანკთაშორის კონკურენციას და ასევე დამოკიდებულებას საბანკო და არასაბანკო საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციებს შორის, ასევე კონკურენციას არასაბანკო ორგანიზაციებს შორის.

ამასთანავე, არსებობს განსხვავებული მოსაზრებები საბანკო და ბანკთაშორისი კონკურენციის ცნებებთან დაკავშირებით. მაგალითად, დ. ნ. ცაპლევს შემუშავებული აქვს ბანკთაშორისი კონკურენციის კლასიფიკაცია, სადაც ბანკთაშორისი კონკურენცია დაყოფილია დარგის სუბიექტების ერთგვაროვნების ხარისხის მიხედვით. შესაბამისად, გამიჯნულია კონკურენცია მხოლოდ კომერციულ ბანკებს შორის და დარგთაშორისი კონკურენცია - კომერციულ ბანკებს, არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებებსა და ფინანსურ ინსტიტუტებს შორის. მოცემულ შემთხვევაში ავტორი კონკურენციას არამხოლოდ ბანკებს, არამედ სხვა სუბიექტებს შორის მიაკუთვნებს განსაზღვრულ სახეს - ბანკთაშორის კონკურენციას და ცალკე არ განმარტავს

განსხვავებას „საბანკო კონკურენციას“ და „ბანკთაშორის კონკურენციას“ შორის. მიუხედავად განსხვავებული მოსაზრებისა უნდა აღინიშნოს, რომ მეცნიერთა უმრავლესობის აზრით, საბანკო კონკურენცია თავის-თავში მოიცავს ბანკთაშორის კონკურენციასაც.

შესაბამისად, საბანკო კონკურენცია შეიძლება განვმარტოთ როგორც - კონკურენცია საბანკო მომსახურების ბაზარზე, რომლის მონაწილეებიც შეიძლება იყოს როგორც ბანკები, ასევე არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებები, ხოლო ბანკთაშორის კონკურენცია არის კონკურენცია მხოლოდ საბანკო სექტორში.

თანამედროვე ეტაპზე სამეცნიერო ლიტერატურაში უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა „ბანკთაშორის კონკურენციის“ განმარტებას. ო. ა. კოვალევის აზრით, ბანკთაშორის კონკურენცია - ეს არის „მეტოქე კომერციული ბანკების დინამიკური პროცესი, რომლის დროსაც ისინი ცდილობენ დაიმკვიდრონ მყარი ადგილი საბანკო მომსახურების ბაზარზე“. მოცემულ შემთხვევაში ავტორი ყურადღებას ამახვილებს პროცესის დინამიკურობაზე. მსგავსი მოსაზრება აქვთ ა. ა. ხანდრუევსა და ა. ა. ჩუმჩენკოს. ისინიც შემდეგნაირად განმარტავენ ბანკთაშორის კონკურენციას - საკრედიტო ორგანიზაციების მეტოქეობის დინამიკური პროცესი, როდესაც ისინი მიიღებენ დაიმკვიდრონ მტკიცე ადგილი სესხების, დეპოზიტების და სხვა საბანკო მომსახურების, ასევე ალტერნატიულ ფინანსურ ბაზრებზე.

ა. ნ. სლუზკოს მოსაზრების მიხედვით, ბანკთაშორის კონკურენცია - ეს არის მეტოქეობა და ბრძოლა ბანკებს შორის, მომგებიანი წყაროებით მოიზიდონ ფულადი რესურსები და სფეროები, სადაც განათავსებენ მას თავისი სტაბილური მდგომარეობის შესანარჩუნებლად საბანკო მომსახურების ბაზარზე, იმისათვის, რომ დააკმაყოფილონ საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური მოთხოვნა. ავტორი ხაზს უსვამს იმას, რომ ბრძოლა მიდის ფულადი რესურსების წყაროების მოზიდვასა და განთავსებაში. დ. ვ. პოლიკარპოვი ბანკთაშორის კონკურენციას განიხილავს როგორც პროცესების რთულ კომპლექსს: ბანკების არათანმიმდევრული მეტოქეობა პოტენციური კლიენტებისა და რესურსებისათვის, ბანკების ურთიერთქმედების შედეგები, ასევე ბანკების ურთიერთქმედების კონტროლის პროცესი და ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფა. მოცემულ შემთხვევაში ყურადღება გამახვილებულია ბანკების კონკურენტული ურთიერთქმედების მიზანზე - სახელმწიფოს ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფა.

ამრიგად, საბანკო კონკურენცია - ეს არის კომერციული ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მეტოქეობის პროცესი, როდესაც ისინი მისწრაფვიან უპირატესობის მოპოვებისათვის საკრედიტო და საბანკო მომსახურების ბაზარზე. საბანკო კონკურენციის ცნება საკმაოდ პირობითია, რადგანაც, როგორც აღვნიშნეთ, შეიძლება კონკურირებდნენ არამარტო ბანკები. ფინანსური სექტორის ამ ბაზარზე შესაძლებელია გამოიყოს სხვადასხვა სახის კონკურენტული ბრძოლა. ძირითად დონეს კი წარმოადგენს კონკურენცია კომერციულ ბანკებს შორის, რომელიც ტრადიციულად იყოფა უნივერსალურ და სპეციალიზირებულად. ადრე კომერციული ბანკების ასეთ სახეობებს შორის ნათელი განსხვავება იყო.

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი განსხვავება განისაზღვრება ოპერაციების სახეობით, რომლებიც დადგენილია კანონმდებლობით. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში კომერციული ბანკების საქმიანობაზე შეზღუდვები შემოღებულ იქნა 1930-იან წლებში, როგორც რეაქცია მძიმე საბანკო კრიზისებზე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზის დროს 1929-33 წწ-ში.

მეორე მხრივ, ბანკების შემოსავლები სხვადასხვა სპეციალიზირებული ოპერაციებიდან იყო იმდენად მაღალი, რომ მათი საქმიანობა ეკონომიკის სხვა სფეროში აღარ იყო საჭირო. შედეგად, ეკონომიკაში ყოველთვის არსებობდა როგორც უნივერსალური, ასევე სპეციალიზირებული ბანკები.

უნივერსალურ ბანკებს ტრადიციულად მოწინავე პოზიციები ეკავათ შვეიცარიაში, გერმანიაში და ავსტრიაში. სპეციალიზირებული ბანკების დომინირება დამახასიათებელია დიდი ბრიტანეთისათვის, საფრანგეთისათვის, აშშ-სათვის, იტალიისა და იაპონიისათვის.

საბანკო კონკურენციის განსაკუთრებულობა მდგომარეობს შემდეგში:

1. საბანკო კონკურენცია გამოირჩევა განვითარების მაღალი დონითა და ინტენსივობით;
2. კომერციული ბანკების კონკურენტებად გამოდიან სხვა კატეგორიის ეკონომიკური აგენტებიც (სალიზინგო, საინვესტიციო კომპანიები, ფონდები, ფოსტა და სხვ.);
3. შიდა დარგობრივი კონკურენცია ატარებს გამორჩეულ ხასიათს, რაც იწვევს საბანკო მომსახურებისა და საქონლის დიფერენციაციას;
4. საბანკო მომსახურება და საქონელი შეიძლება ჩაენაცვლოს ერთმანეთს, მაგრამ მათ არ ჰყავთ კონკურენტუნარიანი „შიდა“ (არასაბანკო) შემცვლელები;
5. ფასისიმიერი კონკურენციის შეზღუდვა წინა პლანზე წამოწევს საბანკო მომსახურების მართვის ხარისხის პრობლემას;
6. ინდივიდუალურ კონკურენციასთან ერთად შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ჯგუფურ კონკურენციას.

ბანკები არიან ერთმანეთის კონკურენტები, როდესაც ისინი საერთო ბაზარზე, თანაბარ პირობებში სთავაზობენ მომხმარებლებს ერთნაირ საბანკო მომსახურებას. ყოველი ბანკის მიზანია მოიზიდოს უფრო მეტი კლიენტი, იმისათვის, რომ მიყიდოს მათ რაც შეიძლება მეტი საბანკო მომსახურება, მეტი სარგებლის მიღების მიზნით.

შესაბამისად, კონკურენციის არსებობა იწვევს საბანკო მომსახურების გაფართოებას, ფასის რეგულირებას მისაღებ დონემდე. ამასთანავე, კონკურენცია ასტიმულირებს ბანკებს გახადონ მათი მომსახურება უფრო ეფექტიანი, რაც მნიშვნელოვანია ბანკების განვითარებისა და სრულყოფისათვის. შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კონკურენციას აქვს მასტიმულირებელი ფაქტორი, რომელიც აიძულებს კონკურენტებს გააფართოვონ თავისი საბანკო მომსახურების წრე, გააუმჯობესონ საქონლის (მომსახურების) ხარისხი და ოპერატიულად დაარეგულირონ ფასი.

საბანკო კონკურენციაზე ზეგავლენას ახდენს შემდეგი ობიექტური გარემოებები:

- საბანკო საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების ლიბერალიზება;
- საბანკო საქმიანობის უნივერსალიზაცია;
- საკრედიტო ორგანიზაციების რეგიონული სფეროების გაფართოება;
- საბანკო ბაზარზე სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების შეღწევა;
- არაფასისიმიერი კონკურენციის მნიშვნელობის ამაღლება.

ბანკთაშორისი კონკურენციის მნიშვნელოვანი თავისებურებებია მისი მოქმედების გეოგრაფიული ასპექტი. სხვადასხვა რეგიონში ერთი და იმავე ბანკს შეიძლება ჰქონდეს განსხვავებული კონკურენტული მდგომარეობა - ერთ რეგიონში ის შეიძლება გამოდიოდეს ლიდერად და უწევდეს მეტოქეობას სხვა ბანკს, ხოლო სხვა რეგიონში - გაუწიოს მეტოქეობა სხვა ბანკს, მაგრამ განიცდიდეს მკაცრ კონკურენციას.

შესაბამისად, გეოგრაფიული ფაქტორი მნიშვნელოვანია, რადგან კონკურენციაზე ზეგავლენას ახდენს რეგიონების განსხვავებული განვითარების დონე. კვლევებში აღნიშნულია, რომ ქვეყნის მასშტაბურ და განვითარებულ რეგიონებში გვხვდება ძლიერი და დამოუკიდებელი ბანკები, მაშინ როდესაც ნაკლებად განვითარებულ რეგიონებში მოსახლეობა განიცდის საბანკო მომსახურების ნაკლებობას. გეოგრაფიული პირობების გათვალისწინებით მნიშვნელოვანია ბანკთაშორისი კონკურენციის რეგულირების ისეთი სისტემის შექმნა, რომელიც ორიენტირებული იქნება ბაზრის არამხოლოდ სახელმწიფო, არამედ კონკრეტული რეგიონების განვითარებისათვის.

გეოგრაფიული ასპექტის განხილვისას უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ბანკთაშორისი კონკურენცია გამოირჩევა უფრო ფართო გეოგრაფიული საზღვრებით, ვიდრე კონკურენცია

სასაქონლო ბაზრებზე. ელექტრონული ფული შეიძლება „გადაადგილდეს“ წამიერად მსოფლიოს სხვადასხვა წერტილში, მაშინ როდესაც სასაქონლო ბაზრებისათვის არსებობს გარკვეული ეკონომიკური ბარიერები.

ფართო გავრცელების მიუხედავად ბანკთაშორისი კონკურენცია გამოირჩევა იმით, რომ საბანკო საქმიანობის სფერო არის საკმაოდ ვიწრო, რადგან სხვადასხვა ქვეყანაში არსებობს კომერციული ბანკებისათვის საქმიანობის აკრძალული სახეები, მაგალითად, სადაზღვევო, საქონლის წარმოების, სავაჭრო და სხვა საქმიანობა. ამიტომ, ხშირად ბანკებს შორის კონკურენცია

ნახაზი 1.

ბანკთაშორისი კონკურენციის თავისებურებები

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ

მიმდინარეობს საკმაოდ ვიწრო სფეროში, რაც განპირობებულია ბანკების სპეციალიზაციით კონკრეტულ მომსახურებებზე. ასეთ პირობებში, როდესაც ბანკები იძულებულნი არიან განახორციელონ პრაქტიკულად ერთგვაროვანი ოპერაციები, მნიშვნელოვანია კონკურენციის რეგულირების ეფექტიანი სისტემის შექმნა.

ამასთანავე, ბანკთაშორისი კონკურენციის განსაკუთრებულობა მდგომარეობს მის

სპეციფიკურობაში, კერძოდ, ბანკები იძულებულნი არიან კონკურენცია გაუწიონ არამხოლოდ ერთმანეთს, არამედ არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებებსაც. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ბანკთაშორის რეგულირების სისტემის არსებობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და ძირითადად მიმართული უნდა იყოს ბანკებს შორის განსაზღვრული კონკურენციის დონის მიღწევაზე, მიუხედავად იმისა, რომ შესაძლებელია ბანკების მიერ კონკურენტულ ურთიერთობებში შესვლა სხვა არასაბანკო ორგანიზაციებთან. გამომდინარე აქედან, ცხადია, რომ ბანკთაშორის კონკურენცია წარმოადგენს კონკურენციის სპეციფიკურ სახეს, რომლისთვისაც დამახასიათებელია სხვა (სასაქონლო) ბაზრებისაგან განსხვავებული თავისებურებები (იხ. ნახაზი 1.)

ამასთან, ბანკთაშორისი კონკურენციის თანამედროვე თავისებურებები მოითხოვს ბანკთაშორისი კონკურენციის რეგულირების სისტემის ფორმირებასა და რეალიზებას.

ბანკთაშორისი კონკურენციის განმარტებების და მისი თავისებურებების გათვალისწინებით, მისი არსის ჩამოყალიბება შესაძლებელია შემდეგნაირად: ბანკთაშორისი კონკურენცია - ეს არის საბანკო ბაზარზე მოქმედ ბანკებს შორის მეტოქეობის დინამიკური პროცესი, რომლის მიზანია ბანკის ხელსაყრელი მდგომარეობის მოპოვება ამ ბაზარზე, და რომელსაც ახასიათებს ბანკის წილის ზრდა - გაყიდვების (მომსახურების) ზრდითა და მათი საქმიანობის მონაცემების ცვლილებებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Мнацакян А.Г. Об основных принципах устойчивого функционирования региональной банковской системы / А.Г. Мнацакян, С.Г. Саядян, http://www.klgtu.ru/science/magazine/2012_26/mnatsakanyan.pdf
2. Сметанкин А.С. Основные направления развития конкурентной стратегии кредитных организаций / Электронное научное издание «Труды МЭЛИ: электронный журнал». – 2012, http://www.e-magazine.meli.ru/vipusk_3/32_3v_smetankin.doc
3. Цаплиев Д.Н. Особенности транзакционного подхода в анализе межбанковской конкуренции // Наука и экономика. – 2012. - №3 (11). – ст. 27- 35.
4. Ковалева О.А. Тенденции развития межбанковской конкуренции на современном этапе // Социально-экономические явления и процессы. - 2013. – №3 (049). – ст. 74-77
5. Хандруев А.А. Конкуренция в банковской отрасли: тенденции, проблемы, прогнозы /А.А. Хандруев, А.А. Чумаченко // Банковское дело. – 2010. – № 11. – ст. 6-12
6. Слезко А.Н. Межбанковская конкуренция: методы оценки и элементы механизма регулирования (На примере Приморского края): Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук: 08.00.10. – Владивосток. – 2004, ст. 170
7. Поликарпов Д.В. Теоретические аспекты определения понятия «межбанковская конкуренция» // Известия Волг ГТУ. – 2012. –№12 (103). – ст. 87-91.